

O'QUVCHILARDA KITOBXONLIK XUSUSIYATLARINI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI

Qurbanova Muhlixa Maxammadjon qizi

Xo'jaobod tumani

19-umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda kitobxonlik xususiyatini shakllantirish masalasi yoritilgan. Tadqiqotda o'quvchilarning temperament turi, qiziqish darajasi va bilish motivatsiyasi kabi omillar kitob o'qishga bo'lgan munosabatni belgilovchi asosiy psixologik omillar sifatida tahlil qilinadi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillari asosida kitob o'qishga rag'batni kuchaytirish, biblioterapiya, o'yin va art-terapiya elementlarini qo'llashning samarali usullari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, kitobxonlik, individual yondashuv, motivatsiya, temperament, biblioterapiya, kichik maktab yoshi.

Аннотация. В данной статье раскрывается проблема формирования читательской активности у учащихся начальных классов с учетом их индивидуально-психологических особенностей. В исследовании анализируются такие факторы, как тип темперамента, уровень интереса и учебная мотивация, которые определяют отношение ребенка к чтению. На основе принципов личностно-ориентированного обучения показаны эффективные методы повышения интереса к чтению, применения элементов библиотерапии, игровой и арт-терапии.

Ключевые слова: личностно-ориентированное обучение, читательская активность, индивидуальный подход, мотивация, темперамент, библиотерапия, младший школьный возраст.

Abstract. This article explores the issue of developing reading engagement among primary school students while taking into account their individual psychological characteristics. The study analyzes such factors as temperament type, level of interest, and

learning motivation, which determine students' attitudes toward reading. Based on the principles of learner-centered education, the paper highlights effective methods for enhancing reading motivation and demonstrates the use of bibliotherapy, play, and art therapy elements.

Keywords: learner-centered education, reading engagement, individual approach, motivation, temperament, bibliotherapy, primary school age.

Kirish. Bugungi kunda ta'lim jarayonida har bir o'quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olish, shaxsiy rivojlanish trayektoriyasini shakllantirishga e'tibor kuchaymoqda. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitob o'qish odatini singdirish jarayoni ularning psixologik xususiyatlari bilan bevosita bog'liqdir. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyili asosida tashkil etilgan o'qish faoliyati o'quvchining o'zini anglash, mustaqil fikrlash va ijobiy o'quv motivatsiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Asosiy qism. Boshlang'ich ta'lim davri shaxsning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Mazkur bosqichda bola o'qish, tinglash, tahlil qilish, xotirada saqlash va qayta hikoya qilish kabi o'quv faoliyatini shakllantiruvchi ko'nikmalarni egallaydi. Shu jarayonda **kitobxonlik xususiyatini** rivojlantirish nafaqat bilim olishning vositasi, balki shaxsning ma'naviy, emotsional va estetik o'sishining muhim omilidir.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasiga ko'ra (K. Rojers, A. Maslou, L. Vygotskiy, D. Goleman), o'quvchi ta'lim jarayonining passiv ishtirokchisi emas, balki faol sub'ekti sifatida qaraladi. Bu yondashuvda har bir bolaning **individualligi**, ya'ni uning temperamenti, bilish uslubi, o'rganish sur'ati, emotsional reaksiyalari va motivatsion ehtiyojlari markazga qo'yiladi. Shunday ekan, o'qishga, xususan, kitob o'qishga bo'lgan munosabat ham o'quvchining individual psixologik xususiyatlari bilan bevosita bog'liqdir.

V. S. Merlin, B. G. Ananev, J. Piaget va L. S. Vygotskiy asarlarida shaxsning individual tipologik farqlari temperament, qobiliyat va kognitiv uslublar o'quv faoliyatining sifatiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi isbotlangan. Masalan, **sangvinik** temperamentli o'quvchilar faol va hissiy jihatdan boy kitoblarni afzal ko'rsalar, **melanxolik** tipdagi bolalar esa tinch, ichki kechinmalarga boy matnlarni chuqurroq idrok

etadilar. Shu bois psixologik diagnostika orqali bolaning temperament turini aniqlash, unga mos o'quv materialini tanlash shaxsga yo'naltirilgan o'qishning zarur shartidir.

O'quvchining **bilish uslubi (kognitiv stil)** ham muhimdir. R. Gardnerning "ko'p yo'nalishli intellekt" nazariyasi asosida o'quvchilarni vizual, audial, kinestetik yoki kombinatsiyalashgan tipdagi o'quvchilar sifatida ajratish mumkin. Masalan, vizual o'quvchilar uchun matn bilan birga ilustratsiyalar, grafikalar va xaritalar, audial o'quvchilar uchun esa matnni ifodali ovozda o'qish yoki audiokitoblar samaralidir.

O'quvchilarda kitob o'qishga barqaror qiziqishni shakllantirish uchun o'qish faoliyati ichki motivlar bilan qo'llab-quvvatlanishi zarur. N. G. Luskanova ta'lim motivatsiyasi nazariyasiga ko'ra, o'quvchi faolligining asosiy manbai **qiziqish va ma'no izlash ehtiyoj**idir. Shuning uchun o'qituvchi o'quvchilarda "men uchun bu kitob nimani anglatadi?", "men undan nimani o'rganaman?" kabi refleksiv savollarni uyg'otishi kerak.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda motivatsiyani kuchaytirishning samarali usullari quyidagilardir:

- **O'quvchining o'z yutug'ini anglashini qo'llab-quvvatlash:** raqobat emas, individual taraqqiyot baholanadi.
- **Tanlov erkinligini berish:** o'quvchiga o'qiladigan kitoblar orasidan tanlash imkonini berish (masalan, ertak, ilmiy-fantastik yoki tarixiy asarlar).
- **O'quvchining tajribasiga bog'lash:** kitob mazmunini bolaning hayotiy tajribasi bilan integratsiyalash — ma'no hosil bo'lishini tezlashtiradi.

Biblioterapiya va art-terapiya elementlari orqali kitobxonlikni rivojlantirish

Psixologik-pedagogik amaliyotda biblioterapiya (M. Rubin, Z. Nishonova) bolalarning emotsional holatini barqarorlashtirish va shaxsiy tajribasini ijobiy yo'naltirishda samarali usul sifatida tan olingan. Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda biblioterapiyaning moslashtirilgan shakli **ertakterapiya** ayniqsa foydalidir. Ertak syujeti orqali bola o'z his-tuyg'ularini identifikatsiya qiladi, ijobiy qahramonlar bilan o'zini taqqoslaydi, bu esa uning o'zini anglash jarayonini faollashtiradi.

Art-terapiya elementlari bilan uyg'unlashtirilgan o'qish jarayonida o'quvchi o'qilgan asar bo'yicha rasm chizadi, rolli o'yinlar tashkil etadi, bu esa **emotsional ishtirok**ni

oshiradi. Shu tariqa kitob o‘qish jarayoni passiv qabul qilish emas, balki ijodiy, interaktiv faoliyatga aylanadi.

Ota-onalar bilan hamkorlikda shaxsga yo‘naltirilgan kitobxonlik muhiti yaratish

Ota-onaning o‘quv jarayoniga jalb qilinishi bolaning o‘qishga bo‘lgan ijobiy munosabatini barqarorlashtiradi. Oilaviy “kitob o‘qish kechasi”, “birgalikda o‘qigan hikoya” singari tashabbuslar bolaning o‘qish jarayonini ijtimoiy hodisaga aylantiradi. Bu nafaqat o‘quvchini, balki butun oilani o‘quvchi-madaniy muhitga kiritadi.

Xulosa. O‘quvchilarda kitobxonlik xususiyatini shakllantirish jarayoni shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning asosiy tamoyillari bilan uzviy bog‘liqdir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini (temperament, bilish uslubi, motivatsiya darajasi, emotsional barqarorlik) inobatga olish ularning o‘qish faoliyatini yanada samarali tashkil etishga imkon beradi. Har bir bola uchun uning shaxsiy tajribasi, qiziqish doirasi va o‘rganish sur‘atiga mos yondashuv tanlanishi ta’lim jarayonida haqiqiy individualizatsiyani ta’minlaydi.

Biblioterapiya, art-terapiya va o‘yin texnologiyalarini integratsiyalashgan holda qo‘llash orqali o‘quvchilarda o‘qishga nisbatan ijobiy hissiy munosabat shakllanadi, emotsional intellekt rivojlanadi va mustaqil o‘qish motivlari kuchayadi. Shuningdek, ota-onalar bilan hamkorlikdagi o‘qish jarayoni kitobxonlikni ijtimoiy qadriyat sifatida mustahkamlashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv asosida tashkil etilgan kitobxonlik faoliyati bolalarning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga kompleks ta’sir ko‘rsatadi hamda ularning o‘quv kompetensiyalarini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Tavsiyalar

1. **Psixologik diagnostika tizimini joriy etish.** Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining individual xususiyatlarini aniqlash maqsadida psixodiagnostik metodikalar (Barodina, Luskanova, Subbotina)ni tizimli qo‘llash tavsiya etiladi.

2. **Biblioterapiya asosida individual o‘qish dasturlari tuzish.** Har bir o‘quvchi uchun uning emotsional holati va qiziqishlariga mos kitoblar tanlab berish orqali kitobxonlik motivatsiyasini oshirish lozim.

3. **Art-terapiya va o‘yin elementlarini integratsiyalash.** O‘qilgan asarlarni sahnalashtirish, rasm chizish, “qahramonlar bilan suhbat” kabi interaktiv mashg‘ulotlar orqali o‘qish jarayonini jonlantirish maqsadga muvofiq.

4. **Ota-onalar ishtirokini kuchaytirish.** Uy sharoitida “birgalikda o‘qish” an’analarini joriy etish, oilaviy kitobxonlik kechalarini tashkil etish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. — М.: Прогресс, 1994. — 480 с.
2. Маслоу А. Мотивация и личность. — СПб.: Евразия, 1999. — 478 с.
3. Выготский Л. С. Мышление и речь. — М.: Педагогика, 1991. — 352 с.
4. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. — М.: АСТ, 2019. — 512 с.
5. Пиаже Ж. Психология интеллекта. — М.: Педагогика, 1985. — 304 с.
6. Бародина В. А. Формула интереса к чтению у младших школьников // Вопросы психологии. — 2018. — №2. — С. 112–118.
7. Лусканова Н. Г. Изучение учебной мотивации школьников. — М.: Академия, 2016. — 180 с.
8. Субботина Л. Ю. Диагностика и развитие творческих способностей младших школьников. — Казань: КФУ, 2015. — 147 с.
9. Нишонова З. Т. Verbal fantaziya metodikasi: metodik qo‘llanma. — Toshkent: TDPU, 2020. — 76 b.
10. Солиева М. Р. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar // Xalq ta’limi jurnali. — 2023. — №4. — B. 45–52.
11. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. — New York: Basic Books, 2011. — 528 p.

12. Бандура А. Теория социального научения. — СПб.: Евразия, 2000. — 320 с.